

խատուութիւն մ'է, բարձրակեայ թուղթի վըրայ, բայց սկիզբէն և վերջէն բոլորովին պակաս:

Ձայն աչքէ անցնելով, կը տեսնենք թէ Ամիրտուղլաթի Անգրիտայ Անգրիտէն մաս մ'է, բաւական խղճմտութեամբ ընդօրինակուած, բայց սխալագիր:

Յայտնի չէ թէ ո՛ր գրուած է այն և ո՛վ է եղած գրիչը. ամենայն հաւանակաւ նութեամբ 17րդ դարու գործ պէտք է ըլլայ:

ՏՕԲԹ. ՎԱՆԲԱՐ Զ. ԹՈՐՈՒՄԵԱՆ

Վեհեպի — Ս. Վազար

14 Յունուար 1923

(Շարունակելի)

Ս Ո Ր Ա Կ Ա Լ

○ ○ ○

«Զիարդ Վասակ Մամիկոնեան սպա-րապետն Հայոց սպանանէր զՍորախոյ (կամ զՍրախոյ) ասպատանին արքային Պարսից, Բուզանդ, Գլ. ԺՁ:

Բազմալիկի ներկայ տարւոյ Մայիս և Յունիս պրակներուն մէջ Նահապետեան ընդարձակ զրութեամբ մը կ'անդրադառնայ բառիս մասին վարդանեանի յայտնած կարծեաց, որուն յառաջ բերած ստուգաբանութիւնը երկարօրէն ցննդատելէ յետոյ՝ իր գիւտը մէջտեղ կը դնէ իբրեւ ուղիղ մեկնութիւն:

Ըստ իս խնդրոյ առարկայ բառս ոչ վարդանեանի և ոչ Նահապետեանի փորձերով բացատրուած է և դեռ լուսարանութեան կը կարօտի:

Տեղէն և պարագաներէն դատելով Սորախոյը պիտի նշանակէ ախոռապետ, մանաւանդ որ դէպքը պատմած ատեն Բուզանդ երկու տեղ «ախոռապետ» բառը կը գործածէ: Վանի որ խնդիրը ասպատանի հետ է՝ բնականաբար ախոռապետին մասին է խօսքը. հետեւները երթալու և բռնա-

գրօսիկ մեկնութիւններ տալու տեղի չկայ: Այս կէտին վրայ բանասէրը համաձայն են:

Բայց թէ Սորախոյը ինքնին ինչ բառ է. արդեօք հարազատ է թէ աղաւաղ. առ ի չգոյ է հաստատ հիման՝ դժուար է տակաւին որոշապէս ըսել: Նահապետեան ժամանակին հարցականով մը անցած էր. լաւ կ'ընէր որ նոյն հարցականը պահէր նաև այսօր: Բայց ահա մտքին մէջ նոր լոյս մը ծագեր է, թէ սորը ըստ ամենայն հաւանականութեան՝ եկամուտ գաղթական բառ մ'է որ եկած միացած է մեր «կալ»ին: «Ոչ ոք կասկածներ է թէ օտար բառ մ'է» կ'ըսէ, և առ ի հաստատութիւն իր այս գիւտին՝ սոր բառին վրայ Վեհեպիկի Պ. Կարապետ Չորպանեանէն քաղած տեղեկութիւնը կը յիշէ, ըստ որում սորը պարսկերէն սոր կամ սորն է, պատ, պարսիկ նշանակութեամբ: Հետեւաբար Սորախոյ կը նշանակէ «Պատնէշափակ, պարսպափակ շինի, տեղւոյ կառավարիչը, այսպէս էր Պարսից արքայի ասպատանն, ձիանոցները, ախոռները, քաղաքումի, զուարակափակ տեղւոյ մէջ ամփոփուած, որու վարիչն է ՍՈՐԱԿԱՆ, նոյն և զԼուսնու վերակացու տանը, աւանին ԱՅՈՐԱՊԵՏ»:

Նախ և առաջ սոր բառը سوره Կարսկերէն ընտիր բառարանին համաձայն կը նշանակէ 1. խրախճանք, խնջոյք, հացկերոյթ, հիւրընկալութիւն, հարսնիք են: 2. գորշ մոխրագոյն, 3. կարմիր գոյն. և կը յաւելու որ Արաբերէնի մէջ կը նշանակէ բերդի, մարոցի պատ, պարսպակ և:

Որմէ կը տեսնուի թէ սոր կամ սոր «պատ» նշանակութեամբ պարսկերէնի մէջ բնաւ չի գործածուիր և քանի որ մեր

1. Պարսկերէնը յաճախ լսած ենք այդ բառը նոյն իմաստներով և միջոց ու հնչումով. կ'ըսուի զ. օ. دانه — սեղան տալ, հիւրասիրել:

دانه سوره — սեղան տալ, հացկերոյթի կրթաւ, սեղանի մասնակցել:

բառին համեմատութիւնը պարսկերէնին հետ եեթէ է, Նահապետեանին կառուցած պատը ինքնին ի հիմանէ կը քանդուի:

Եւ երկրորդ՝ պահ մը ենթադրելով իսկ թէ պատ նշանակութեամբ զործածական լինի սորը պիտի մէջ, ինչ իմաստ ունի «Պատնէշփակ տեղւոյ մը կառավարիչ» բացատրութիւնը, վասն զի Արեւելեացի եւ ի մասնաւորի Պարսկաստանի մէջ առ հասարակ ամէն գետին որ նպատակի մը յատկացուած է, լինի ախոռ, լինի պարտէզ, լինի բնակարան կամ ո եւ շինուածիւն, զրեթէ միշտ պատով մը շրջափակուած է: Ամէն այս տեսակ շրջափակ տեղ ուրեմն յատուկ կառավարիչ կամ սորակալ մը ունի:

Բաց աստի տեղւոյ մը վերակացուն ինչ յարաբերութիւն ունի պատի պատնէշի հետ կամ թէ ինչո՞ւ իր պաշտօնը կապուի արտաքին որմերուն հետ, փոխանակ աւելի տրամաբանօրէն անոնց մէջ պարփակուած շինութեանց, մարդոց, անասնոց եւ իրեն յանձնուած պարտականութեանց հետ: Նահապետեան կարծեաւ ըմբռնելով իր մեկնութիւնն անպատեհնութիւնք կ'ըսէ. «Որով «որմածս արգելոցաց»ի, «պարսկացի փակեցին»ի եւ «Քաղաքորմ»ի վարիչն կամ խնամակալն, առանց վիրաւորուելու կրնան կոչել ինքզինքնին ՍՈՐԱԿԱՆ, կամ ԱԽՈՒԱՊԵՏ ասպաստանին արքային Հայոց»: «Առանց վիրաւորուելու» որպէս զի սորակալ իր իմացած կերպով համաձայնեցնէ արտապետին հետ:

Չորս քաջքուր:

Դաւով վարդանեանին առջարկած մեկնութեան՝ կատարելապէս համամիտ եմ Նահապետեանի դիտողութեանց այդ մասին: Արդարեւ Ս. Գրոց «խոռապետ»ը ո եւ է առնչութիւն չունի Փաւստոսի «ախոռապետ»ին հետ, քանզի Դաւթի որդւոց չէր պատշաճեր ձիերու հոգատարի պաշտօնը, մինչ «խոռապետ կոչումով պէտք է հասկնալ իրենց վայել բարձր աստիճան մը: Չայնակցելով Նահապետեանին, անհեթեթ եւ աններկի կը գտնեմ վարդանեանի ենթադրութիւնը, թէ մեր անգուգա-

կան թարգմանիչը «միտ չեն դրած որ «խոռապետ» բառով («ախոռապետ» իմաստով) Դաւթի որդւոց պաշտօնը կը միապենի»: Աւելի ուղիղ չէ՞ ըսել թէ խոռապետը՝ ախոռի հետ զործ չունի այլ պայք, և յօ բառերէն ծագում առած է բարձր արժանիք, վեհութիւն, վեհմտութիւն նշանակութեամբ, ինչ որ քաջ կը յարմարի պարագային, (Տես Առ. Բռ. էջ 183): Միւս կողմանէ Նահապետեան եւ Ս. Գրոց «խոռապետ»ը մանուածապատ բացատրութիւն ներով կ'ուզէ մեկնել որպէս «comes stabuli, Connétable, հայ. ախոռապետ կամ խուրապետ, որ է Դպրապետ, դատաւոր ընթերցող, քահանայ եւ այլն»: Սոյն եւ այլնով ընթերցողին երևակայութեան թողուած է անշուշտ այս շարքը երկարել, քանզի արգելիչ ի՞նչ կայ՝ երբ խոռապետը կը դառնայ դպրապետ, դատաւոր, քահանայ եւն. առանց ո եւ է ստուգաբանութեան կամ լեզուագիտական կոտանի:

Նմանապէս Եղիշէի Շահխոռապետն կամ Շահխոռապետն, ըստ Նահապետեանի կը լինի «Արցունի Դպրապետ»։ Ինչ պատճառաւ, ինչ համոզկեր հիման վրայ, ո՞ր ստուգաբանութեամբ խոռ կամ իր նախասիրած խոռ, խորը դպրապետ պէտք է հասկնալ: Ուրիշ մը կրնայ ըստ իր դատողութեան եւ նոյնքան իրաւամբ այլ մեկնութիւն մը տալ եւ ըսել՝ օրինակի ազգաւ՝ «արցունի զանձապետ» «արցունի ախոռապետ»։ Թէ ո՞րն է շիտակը. միայն բառին լեզուաբանական վերլուծումը կրնայ հաստատել. իսկ Նահապետեանին ըրածը այդ չէ:

Այս օրեր ձեռքս հասաւ «Հանդես»ի Յուլիս-Օգոստոս պրակը, որուն մէջ թաւրիզէն թաւիսար եւս փորձ մը կ'առաջարկէ սորակալ բառին ստուգաբանութեան մասին:

ՍՈՒՐ բառը պարսկերէնի մէջ՝ ի մէջ այլոց՝ հարսանիք նշանակելով, սոր եւ սոր միշտ «հարսին» շուրջը դեգերել կը տեսնէ թաւիսար, չեա գիտեր ինչո՞ւ եւ ինչպէս, որով սորակալը պիտի նշանակէ Հարսին տէրը, որ է փեսայ: «Եւ որովհետեւ, այս

պայմաններու մէջ, մեծազոյն բարձրագոյն պաշտօնն էր արքայից ասպաստանին վեւրին հակողութիւնն և հոգածութիւնը, շատ հաւանական է որ այս բարձր և աւագ պաշտօնը արքայից փեսին՝ Սորակալին յանձնուած լինէր»:

Բայտ ալամ՝ թէ որ արքային փեսայ չունենար՝ իր ասպաստանն ալ առանց գլխու կամ սորակալի կը մնար, մինչև որ Ումիդը Հաճին դուստր մը պարգևէր և սա հարսնանար:

Դարձեալ «Սորակալ»ը իբր փեսայ իմանալով կարդացէ՛ք Բուզանդի տողերը. «գիրարդ... ասպանանէր զՍորակալ ասպաստանին արքային Պարսից» — ասպաստանին փեսան. Խաչիսարի մեկնութիւնն արժէքը կարծեմ բացայայտ է:

Եզրակացնելով մեր վերի դիտողութիւնները կը կրկնենք թէ Սորակալ բառը ցարդ գոհացուցիչ լուծում մը գտած է չէ:

ՄԻՀՐԻԱՏ Յ. ԹՐԵԱՔԵԱՆ

Դ. ԽՄԲ. — Պ. Թրեաքեանի ներկայ յօդուածին պատասխանը պիտի տրուի Բազմագլխի յաշոր թիւով:

ՄՍԱՀԱՆԻ ԶԱՅՐՄԱՀԱԼ ԳԱԽՈՐ

(Ագգործական - Պարտական աստիճանագրութիւն)

(Շար. տես Բազմ. 1924, էջ 359)

Ք.

Նշանաւոր տօներ. — Նոր-տարի. — Միտնք և Ջրօրնէք, — Ս. Սարգիս. — Վարդանանց տօն. — Տիտանյեգատաշ. — Բարկեդան. — Միժ պառ. — Փոթոթի. — Քառասուն մանկուց. — Մարգարեմար. — Չարչարանաց շարթի աւագ հինգշաբթի օրը. — Չարչարանաց շարթի աւագ ուրբաթ գիշերը. — Զրա. գալցից. — Չատիկ. — Համբարձում. — Հոգեգալուստ. — Ղաւարիկի նշխարաց գիւտը. — Վարդավառ. — Վերափոխում Աստուածածնի. — Սուրբ Խաչ. — Ս. Գեորգ:

Չահարմահալում բնակող մի բուռն գաղթական հայ գիւղացիներն ունին մի շարք ժողովրդական տօներ, որոնց մէջ ցայտուն կերպով ցուցաբերուած է գիւղական կենսոյն իր բազմազան տեսարաններով ու երևոյթներով: Այդ տօներին

միջոցով դուք ծանօթանում էք գիւղացիների բնտանեկան կենսոյն, նրանց նիստուկացի, սովորութիւնների, ծէսերի, հաւատալիքների, կերակուրների, խնջոյքների և խաղերի հետ: Լսում էք նրանց զրոյցները, օրհնանքներն ու երգերը: Տեսնում էք գիւղական տիպերը, իրենց տեսքով և կերպարանքով: Ահա գիւղացի քահանան, իր խաչ ու խաչմատով և խունկ ու բուրդաւորով. նա մերթ եկեղեցու մէջ է, տաճարի առաջ, մերթ գերեզմանատանը և մերթ օջախներում. ամէն տեղ նա խնկարկում է և օրհնում: Ապա պարուս նանու ու տաւոր, իրենց օրհնանք-համբոյրներով: Ահա գեղղուկ կանայք, իրենց քաղցր զրոյցներով և խնդ ու ծիծաղով: Ահա ջահէլ հարսներն ու աղջիկները, իրենց համբարձման ծաղիկներով և երգ ու բոյրով: Ահա շիւան տղերքը, իրենց նախշուն ձիւներով: Ահա և աշուղը, իր ջօղգուտով: Բոլորն էլ կանգնած ձեր առաջ խօսում են, զրուցում, երգում, պարում, խնդում, ծիծաղում և ուրախանում:

Դուք այդ բոլորը տեսնում էք գիւղական տօների մէջ:

Ընդհանրապէս տօն օրերին Չահարմահալցիները չեն աշխատում և բոլոր տօներն էլ, իբրև պապանեկան աւանդներ, մի առանձին սրբութեամբ և յարգանքով են տօնում: Այդ օրերում է, որ խեղճ գիւղացիները մոռանում են իրենց դարդ ու ցանքը, խորատուգում անցնելի քաղցր յիշողութիւնների մէջ և համակուծ մի շարք ուրախ և տխուր զգացմունքներով: Ահա այդ տօների պատկերները:

Նոր-տարի. — Նոր-տարան՝ գիւղացիները «Տարեմուտ» կամ «Կաղանդ» են ասում: Այդ օրը, առաւօտեան կանուխ, կանայք «Տարին» են թխում, իբրև Նոր-տարայ նշան. դա խմորից պատրաստած կլոր և հաստ մի բաղաւթ է, որի մէջ գնում են չամիչ, նուշ և մայանայ: Բաղաւթները մէկ մէկ փող են դնում. ուտելու ժամանակ ում ձեռքը որ գալիս է փողով բաղաւթը, ասում են. «Տարին նրա գլխին է», այսինքն նա է տարայ տըրը և այդ տարի նա պիտի բախտաւոր լինի:

Առաւօտեան քահանան պատարագ է կատարում եկեղեցում, ուր հաւաքում են բոլոր գիւղականները: Պատարագից յետոյ գիւղացիները մէկիկ-մէկիկ համբուրում են քահանայի աշը և օրհնութեան տէր, շնաւոր Նոր-տարի՝ ասելով՝ շնորհաւորում են Նոր-տարին, ապա հաւաքւում են եկեղեցու դռան առաջ և միմեանց շնորհաւորում «տարիդ շնաւոր ընի» ասելով, որին պատաս-